

Trendy a proměny sociální pedagogiky

Promarněná příležitost: Trendy a proměny sociální pedagogiky v prostředí Katedry sociální pedagogiky PdF MU

Lenka Gulová^a & Martina Kurowski^b

^{a,b} Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky, Poříčí 538/31, 603 00 Brno, Česká republika, e-mail: ^agulova@ped.muni.cz, ^bkurowski@ped.muni.cz

Na studijní obor sociální pedagogika na brněnské Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity (PdF MU) se mohli zájemci hlásit od roku 1998 a od té doby prošly tyto obory, dnes studijní programy, poměrně výraznou proměnou. Existují výzvy doby a Katedra sociální pedagogiky (dále katedra) se snažila těmto výzvám vyhovět a se vši zodpovědností na ně reagovat. Byly to výzvy související s vývojem společnosti, s demokratickými procesy, ale také se složitými sociálními problémy a s tím spojenými požadavky na nové profese, nové pojetí obsahu, forem nebo metod výuky. Nutno podotknout, že se na katedře sešel velmi tvůrčí tým, který pociťoval nutnost zbavit vzdělávání sociálních pedagogů nánosů různých základů a úvodů tzv. tradičních předmětů (pedagogika, metodologie, psychologie, pedagogika volného času, sociální práce) a odvážně vykročit vstříc tomu, co představuje profese sociálního pedagoga.

Vůči samotné sociální pedagogice se vytváří určitý mýtus, bohužel podporovaný i v akademickém prostředí, že ji není možné pojmut jako svébytný obor a vědeckou disciplínu, ale je nutné ji opřít o různé přídomky, neboť panují obavy o uplatnění absolventů. **Tuto nejistotu v koncipování sociální pedagogiky lze velmi snadno doložit právě na příkladu „promarněné šance“, kdy se část týmu pracovníků katedry pokusila jít proti tomuto proudu a měla záměr vytvořit na sebe navazující kompaktní bakalářské, magisterské (NMgr.) a doktorské studium sociální pedagogiky, které se nebojí přihlásit se k této jedinečné vědní disciplíně, a současně ji nabídnout v tvůrčím formátu tak blízkému samotné podstatě sociální pedagogiky.** Tedy disciplíny, která dokáže reagovat na proměnu společnosti tak, jak to vyjádřil v roce 2004 zakladatel oboru na PdF MU Milan Přadka: „V sociální pedagogice platí více než v kterékoli jiné pedagogické disciplíně, že její cíle se mění se změnami společnosti v konkrétním čase a na konkrétním území.“ Tato definice se tedy hlásí k sociální pedagogice jako k živoucímu organismu, kdy pohlížíme na sociálního pedagoga jako aktéra proměny jedince i celé společnosti. Jeho příprava vyžaduje více pozornosti, vnímavosti a přemýšlivosti o jeho roli v současné společnosti, a tedy větší zodpovědnosti k jeho vzdělávání.

Jak to tedy bylo...

K prvním významným změnám ve studijním oboru sociální pedagogika, který byl v počátečních letech tvořen spíše intuitivně, začalo docházet v roce 2016. Studijní programy prošly významnou revizí, například se zredukovaly velké počty předmětů a specializací s nízkou kreditovou zátěží a současně se podařilo akreditovat sociální pedagogiku jako dvouoborové studium. Zájemcům byla nabízena v kombinaci s obory na Fakultě sociálních studií, konkrétně s enviromentálními studii nebo sociální prací. Poslední a zásadní změna u bakalářského studia proběhla roku 2018 při transformaci studijního oboru na program. Nutno podotknout, že se jednalo o náročný proces nekonečných diskusí a jednání pracovníků katedry a od počátku byly patrné rozpory v tom, jakou podobu má mít studijní program sociální pedagogiky. Část týmu se přikláněl spíše ke kosmetickým změnám, kdežto druhá část se snažila prosadit výraznější inovaci studijního programu sociální pedagogiky jako živého organismu schopného vstřebávat nejnovější poznatky nejen k obsahu, ale i k formě a metodám výuky. Ve finále vznikla

inovovaná verze, ale současně došlo k určitým ústupkům, které se podepsaly na finální podobě bakalářského studia.

Co je jádrem inovovaného bakalářského studia?

Velká část předmětů má transdisciplinární charakter, kdy dochází k propojování poznatků a k výrazné spolupráci mezi pedagogy navzájem a mezi pedagogy a studenty. Tehdejší vedoucí katedry Lenka Gulová na základě zkušeností s řešením četných projektů katedry navrhla, aby „červenou nití“ celého studijního programu byla týmová práce studentů, kteří by v průběhu tří let tvořili a realizovali jedinečné projekty, což se nakonec do studijního programu podařilo implementovat. Po celou dobu inovovaného bakalářského studia studenti procházejí procesem vzniku a realizace vlastního projektového záměru a systematicky pracují v týmech. Pro zajímavost můžeme uvést, že tento způsob práce se bez výrazných problémů podařilo převést i do on-line podoby. Studenti již třetím semestrem i ve virtuálním prostoru vzájemně intenzivně spolupracují a týmově naplňují realizaci projektového záměru. Od prvního semestru jsou studenti pochopitelně v kontaktu s praxí a i v této době nejtvrďšího lockdownu se podařilo zrealizovat virtuální praxe, které jsou kreativní a následováníhodné. V současné době distančního vzdělávání chystáme virtuální praxi sociálního pedagoga do škol, po jehož kompetencích je vlivem sociální izolace dětí a mládeže velká poptávka. Tyto zkušenosti obracejí pozornost k sociální pedagogice jako k disciplíně s velkým potenciálem směrem k nejrůznějším společenským tématům.

Při inovaci studijního programu se tým rozhodl využít nabídky otevřít program jako sdružené studium, tedy ve studijním plánu jednooborový, hlavní a vedlejší. Vítáme kombinace s dalšími obory, které na první pohled nemusí být spojovány se sociální pedagogikou, ovšem při hlubším promýšlení současných společenských propojení se ukazují být nesmírně důležité (právo, informatika, ekonomika) atd. V hlavním studijním plánu absolventi dosahují plné kvalifikace sociálního pedagoga, stejně jako v jednooborovém studiu. Mají však šanci studovat sociální pedagogiku spolu s dalšími studijními programy.

Proč takové nadšení pro sdružené studium?

Část studentů sociální pedagogiky se vždy v průběhu let poohlížela po další kvalifikaci a studovat paralelní studium se ukázalo jako velmi vyčerpávající. Možná studenti nebudou chtít léta trávit studiem jednoho oboru, ale budou chtít, aby jejich vzdělání bylo flexibilnější nejen směrem k trhu práce, ale k neustále přibývajícím výzvám doby a s tím souvisejícím nárůstem nových profesí například v oblasti školství, pedagogiky volného času, ale také v sociální práci.

Po náročném procesu spojeném s transformací bakalářského studia čekala katedru další velká výzva, a to byla inovace NMGr. studia Sociální pedagogika. Garantem studijního programu byl jmenován Radim Šíp a katedra se začala připravovala na další náročný úkol. Než se mohla dostatečně rozvinout diskuse o podobě tohoto studijního programu, vstoupil do této situace děkan fakulty Jiří Němec, který je současně členem katedry a rozhodl, že budou vznikat dva studijní programy. Jeden z nich bude inovovaná Sociální pedagogika a druhý Pedagogika volného času, nejprve v podobě záměru a následně po schválení i v podobě NMGr. studia. Práce na těchto dvou koncepcích oběma týmům nabídla možnosti zrealizovat svoje vlastní představy o podobě a obsahu studijního programu. Bohužel záměr NMGr. studia Pedagogika volného času vznikl v poměrně dlouhém časovém horizontu, a to od února až do října roku 2019, a nakonec tento záměr nebyl předložen RVH, neboť od června 2019 byly na MU zastaveny záměry nových studijních programů.

NMGr. program Sociální pedagogika vznikl naopak v poměrně krátkém čase a přihlásil se k podobnému rámci, jaký nabízí bakalářské studium, tedy k transdisciplinaritě, ještě výrazněji k internacionalizaci, k tvořivosti a k trendům ve vzdělávání. Inovace se objevily i v projektování, a to ryze v oblasti sociálního podnikání, tedy NMGr. program měl velké ambice významně navazovat na bakalářské studium, a to jednak podobou sdruženého studia (jednooborový, hlavní a vedlejší studijní plán) a také nabídkou předmětů, které předpokládaly rozvoj vysoké tvořivosti studentů.

Studijní program představoval inovovanou koncepci studia, která přirozeně navazovala na dlouholeté zkušenosti pracovníků katedry s rozvojem teorie a praxe v souvislosti s projekty pracoviště. Program vycházel z pečlivě propracovaného profilu absolventa a usiloval o celkovou kompaktnost celého studia. Byly vystavěny nové předměty, které reagovaly na aktuální trendy nejen v oblasti sociální pedagogiky (Projektování v sociálním podnikání, Sociální podnikání, Mentoring v profesním rozvoji, Komunikace v náročných životních situacích, Techniky práce sociálního pedagoga, Odborná reflektovaná sociálně pedagogická praxe, Entrepreneurship in Education, Environmentální výchova ve vztahu k sociální pedagogice, Sociální pedagogika v digitální éře aj.). Základní a profilující předměty silně akcentovaly různé oblasti sociální pedagogiky ve vztahu k pedagogice, sociologii, filozofii, psychologii, lidským právům, environmentalistice, k digitálním technologiím a k dalším oblastem a disciplínám. Ve studiu byl dán daleko větší prostor samotné sociální pedagogice, která procházela napříč všemi předměty.

Provázanost předmětů garantovaly i nové výukové metody a přístupy včetně tandemové výuky a krátkodobých (tří- až pětidenních) studijních praxí studentů a vyučujících katedry v partnerských organizacích. Významnou inovací bylo pojetí písemných seminárních prací, které měly vznikat napříč předměty a měly navazovat na badatelskou a projektovou činnost studentů. Velký prostor byl dán rovněž internacionalizaci (navázání spolupráce se zahraničními partnery v rámci řešení projektů a prezentace výsledků v anglickém jazyce) a týmové práci. Nově si měli studenti tvořit studijní a profesní portfolio, které bylo jedním z výstupů studia. Nově byly pojaty státní závěrečné zkoušky, které měly zjišťovat nejen znalosti studentů, ale také jejich schopnost aplikace teoretických znalostí do praxe, tedy studenti by měli možnost prokázat způsobilost sociálního pedagoga. Připravená akreditace NMgr. studia reagovala na zkušenosti s aktuální formou NMgr. studia, ale působila daleko uceleněji a více se přiklápěla k samotné sociální pedagogice.

V průběhu hodnotící schůzky, která proběhla v červnu 2019, byl program vysoce ceněn hodnotitelkou, odborníci z oblasti sociální pedagogiky z Karlovy Univerzity, ale setkal se také s odmítavým stanoviskem části vedení pedagogické fakulty. Akreditační materiály prošly tedy náročnou hodnotitelskou schůzkou, garant studijního programu se musel vypořádat s četnými připomínkami děkana fakulty a studijní program byl následně schválen většinovým poměrem v Senátu PdF MU. Čtyři dny před schvalovacím procesem na vědecké radě vydalo vedení fakulty prohlášení, v kterém bylo uvedeno, že studijní program není připraven v souladu se strategií fakulty.

Stanovisko vedení fakulty se vyjadřovalo k NMgr. studiu jako k programu, který neusiluje o naplnění profilace a kvalifikačního rámce pro výkon profese sociálního pracovníka, tedy není odpovědný k uchazečům, kteří si vybírají tento studijní program, aby se mohli uplatnit v sociální práci. Dále bylo ve Stanovisku vedení fakulty uvedeno, že předkládaný program se výrazně odklání od současné koncepce oboru Sociální pedagogika, který se profiluje jako primárně pedagogický, připravující studenty na práci se znevýhodněnými skupinami populace ve školských a sociálních zařízeních, popřípadě v neziskovém sektoru. Nově navržená koncepce klade důraz na sociální podnikání a environmentální témata a uplatnění absolventů výrazně posouvá zejména k vedoucím a projektovým pozicím. Skladbu předmětů a jejich obsahové naplnění považovalo vedení fakulty za neadekvátní ve vztahu k tomu, na jakou práci absolventy pedagogická fakulta připravuje, a to na příkladu předmětu „Pedagogika v digitální éře“, kde bylo vytýkáno, že předmět je velice široký a v rámci jednotlivých okruhů se zabývá otázkami jako: Je chemotaxe projevem inteligence? nebo Co je podstatou technolidství?

Jak je patrné z popisu událostí, ke konci roku 2019 byla při obhajobě před vědeckou radou vedením fakulty přerušena příprava přeměny magisterského studijního oboru na program Sociální pedagogika. Podle mínění realizačního týmu, který akreditační program vytvářel, **došlo k zastavení vývoje studijního programu Sociální pedagogika, který by v tomto pojetí navazoval na vše pozitivní, co se v rámci sociální pedagogiky událo nejen na katedře. Z našeho pohledu byla promarněná šance pojmut studium Sociální pedagogiky bez kompromisů a v souladu s aktuálními trendy.** Kompletně připravené studium nebylo využito a může být nabídnuto i s celým know-how potenciálním zájemcům.

Transformace magisterského studia se následně ujal děkan fakulty Jiří Němec. V současné době prochází akreditačním procesem magisterské studium, kdy studijní obor přechází na studijní program v podobě jednooborového studijního plánu a první zájemci o studium by tak mohli nastoupit v roce 2022.

Jako další promarněnou šanci spojenou s trendy v sociální pedagogice je možné uvést tu skutečnost, že se část týmu katedry v letech 2019 až 2020 podílela pod garancí Radima Šípa a Denisy Denglerové na inovované, progresivní koncepci doktorského studijního programu Sociální pedagogika. Tato připravená koncepce doktorského studia Sociální pedagogiky vznikala ve spolupráci s různými českými i zahraničními odborníky a přes její zajímavé pojetí reagující na trendy v koncipování doktorských studií rovněž nebyla využita. Program nevznikal jako souhrn předmětů, jejichž cílem je ověřovat „znanosti“ doktorandů, ale jako suverénní koncept počítající s doktorskými studenty jako s budoucími vědci, kteří budou postupem času schopni excelentní vědecké práce v českých a zahraničních týmech. Stejně jako akreditace NMGr. studia i tato koncepce doktorského studia je potenciálním zájemcům k dispozici.

Program NMGr. studia byl vedením fakulty odmítnut a doktorské studium nemohlo být zrealizováno v souvislosti s odchodem garanta programu na jiné pracoviště. Oba programy mohou být šířeji diskutovány nebo mohou být inspirací pro jiná pracoviště, kde se rozvíjí studijní programy sociální pedagogiky. Tým realizátorů se domnívá, že oba programy odpovídají aktuálním trendům a současně mají nadčasový charakter, což oceňovali i studenti sociální pedagogiky, jejichž názory byly pro tvůrce akreditace jednou z inspirací.

Co se týká aktuální situace v doktorském studiu Sociální pedagogiky na PdF MU, transformací v české i anglické variantě byl pověřen Dušan Klapko. Nutno připomenout, že se jedná o velkou zodpovědnost vůči obsahu a formě tohoto doktorského studia, které katedra nabízí jako jediné v ČR.

Potenciál sociální pedagogiky vnímáme jako mnohovýrovný a neustále se rozvíjející. Ukazuje se, jak velkou roli v jeho rozvoji hrají univerzitní pracoviště, kde se vzdělávají sociální pedagogové a utváří sociální pedagogika jako vědecká disciplína a profese. Nabízí se tedy otázka – dokážou tato pracoviště zmíněný potenciál využít a obrátit ho ve prospěch celé společnosti a lidstva vůbec? Získají tato pracoviště spojená s netradičními obory, jako je sociální pedagogika, podporu z vedení fakult a univerzit? Budeme nadále nuceni marnit šance v rozvoji studijních programů?

„Reflektujeme-li tento příběh zmarněných šancí, vyvstává nám před očima překvapující paralela mezi osudy lidí v náročných životních situacích a progresivními vyučujícími, kteří chtějí připravovat budoucí sociální pedagogy tak, aby ve své profesi obstáli dnes i v budoucnosti. Obě skupiny se dostávají do problémů, protože nezapadají do současného institucionálního systému. A místo, aby se zodpovědní představitelé ptali, jak bychom měli změnit systém, aby vyhovoval výzvám doby, snaží se o to, jak ty jiné „zkrotit“. Ovšem takové jednání je sociálně nezodpovědné a krátkozraké.“

Mgr. Lenka Gulová, Ph.D. je sociální pedagožka, garantka studijního bakalářského programu Sociální pedagogika a volný čas na PdF MU, odborná asistentka a řešitelka českých a mezinárodních projektů. Vyučující předmětů souvisejících se sociální pedagogikou, sociální prací, gerontagogikou, andragogikou a multikulturální výchovou se aktivně věnuje mj. tvorbě a realizaci projektů jako součásti vzdělávání pedagogických pracovníků. Působí na Katedře sociální pedagogiky a v Kabinetě multikulturální výchovy na PdF MU. Výzkumně se zaměřuje na oblasti inkluze v prostředí školy a společnosti.

Mgr. et Mgr. Martina Kurowski, Ph.D. je sociální pedagožka, odborná asistentka a realizátorka několika komunitních projektů. V rámci vědeckovýzkumné činnosti se zabývá tématem začleňování dětí ze sociálně znevýhodňujícího prostředí, zavedením profese sociálního pedagoga do škol a problematikou diverzity ve společnosti. Pracuje na Katedře sociální pedagogiky, kde vyučuje předměty spojené s interkulturální výchovou, projektováním a nehierarchickou komunikací.